

DE CANADESE MARTELAREN

De Jezuïetenmissie in Canada uit de eerste helft van de 17de eeuw

Een bloemlezing uit hun brieven

Nikolaas Sintobin sj

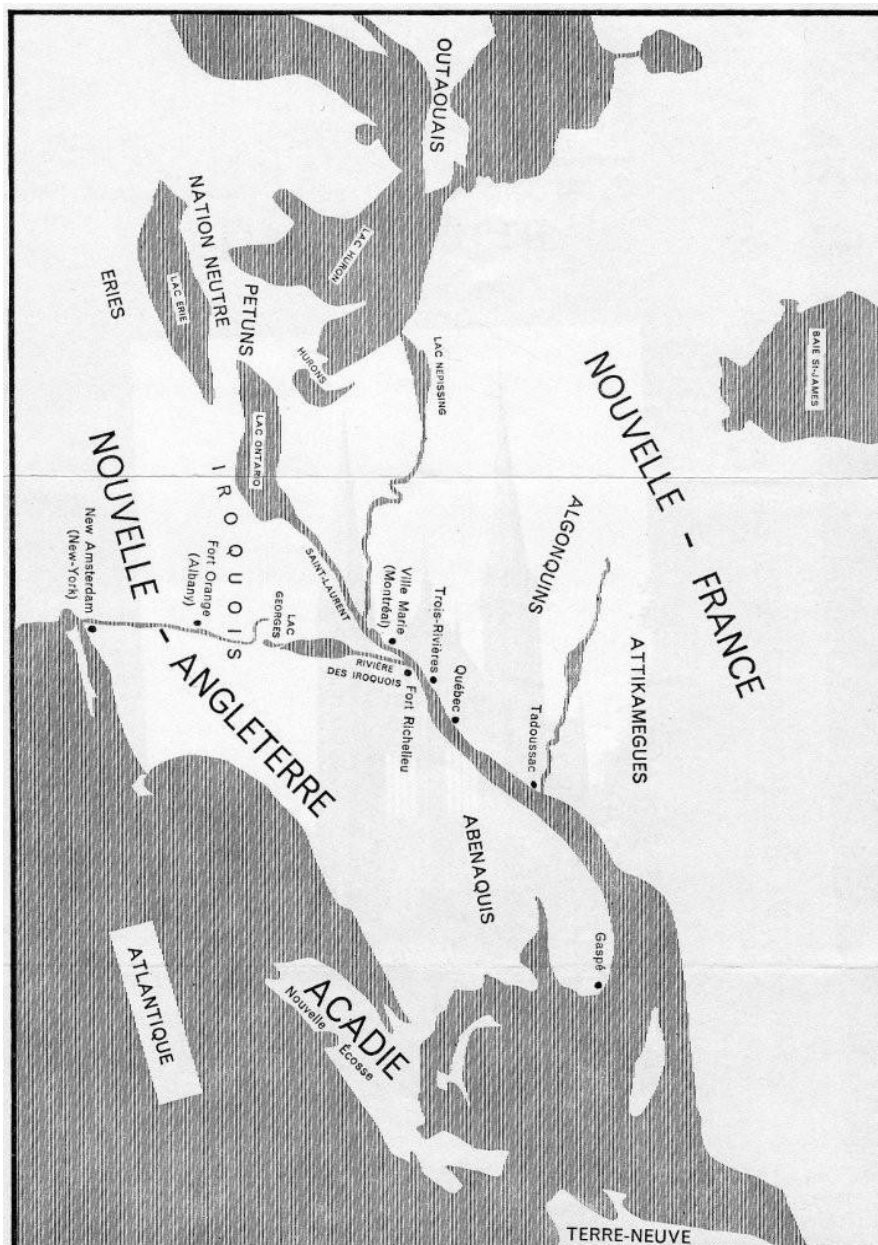
Inhoudstafel

1. Algemeen
2. Historiek
 - *Paul Lejeune sj, Overste van de jezuïetenmissie, over het belang van de sedentarisatie van de Indianen*
 - *Paul le Jeune sj over het dagelijks leven van de jezuïeten die meetrokken met de Huronen*
3. Mislukking?
4. Bronnenmateriaal: Relationes
5. Mystiek van het kruis

- *Paul Le Jeune sj, Uit diverse brieven, 1635*
- *Wie is Jean de Brébeuf sj?*
- *Jean de Brébeuf sj, Gelofte van martelaarschap, 1637 (?)*
- *Jean de Brébeuf sj, Brief (testament) aan pater Le Jeune sj (overste), 28 oktober 1637*
- *Paul Ragueneau sj, "Over de gelukzalige dood van pater Jean de Brébeuf sj", 1652*

- Wie is Isaac Joques sj?
 - Isaac Joques sj, Gevangene van de Irokezen, Brief aan de Provinciaal van Frankrijk, 5 augustus 1643
 - Isaac Joques sj, Gevangene van de Irokezen, Een droom, 1642
 - Isaac Joques sj, Het verhaal van de ontsnapping van Isaac Joques sj, Brief aan pater Jérôme Lallemant sj, 30 augustus 1643
 - Isaac Joques sj, Laatste vertrek, Brief aan een jezuïet, September 1646
6. Namen en data

1. Algemeen

Dit document wil een voorstelling geven van de jezuïetenmissie in Canada in de eerste helft van de 17de eeuw. Dit zal vooral gebeuren via een bloemlezing uit de uitvoerige brieven en verslagen die zij geschreven hebben.

De spirituele ervaring en gedrevenheid is onmiskenbaar de rode draad van de duizenden bladzijden die van hen bewaard zijn gebleven. De meeste van hun geschriften beschrijven evenwel in de eerste plaats het reilen en zeilen van de zending van de jezuïeten alsook hun dagdagelijkse leven met de Indianen.

Sommige van de onderstaande teksten zijn hard tot ondraaglijk hard. In het bijzonder diegene die de martelingen beschrijven, ondergaan door de schrijvers zelf of door anderen. Toch lijkt het noodzakelijk om ook naar dat aspect van de ervaring van deze mensen te luisteren. Het neemt niet alleen een belangrijke plaats in binnen het geheel van de geschriften. Bovendien geeft het een toch wel heel bijzonder reliëf aan de totaalervaring van deze missionarissen.

De thans toegankelijke bronnen zijn beperkt. De laatste uitgave van een bloemlezing uit de geschriften van de jezuïeten van het Nieuwe Frankrijk dateert van 1960. Het gaat over het boekdeel: "*Jésuites de la Nouvelle France*", nr 6 in de reeks "Christus" van de Franse jezuïeten, uitgegeven bij de DDB. De citaten uit de brieven zijn genomen uit dit boekdeel.

Eerst wordt een korte historische schets gegeven van dit dramatische missionaire initiatief. Vervolgens worden de jezuïeten zelf aan het woord gelaten.

[Terug naar inhoudstafel](#)

2. Historiek

De context waarin deze missie zich heeft afgespeeld is sterk getekend door de rivaliteit tussen Frankrijk en Engeland/Nederland.

- Eerste helft 16de eeuw: vissers komen kabeljauw en walvis vangen in Newfoundland. Om meer vis te kunnen opslaan gaan ze die drogen op land. Geleidelijk aan, in de loop van de tweede helft van de 16de eeuw ontstaat handel in huiden met de inboorlingen. Voortaan zullen deze handelsbelangen een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van “Nieuw-Frankrijk” (= Franse kolonies in Noord-Amerika).
- De vijandschap tussen katholieken en protestanten zal een negatieve invloed uitoefenen.
- Binnen deze context zal de Franse ontdekkingsreiziger Champlain (1567-1635) een belangrijke rol spelen. Hij trekt geleidelijk de Saint Laurent stroomopwaarts. Hij wordt vergezeld door recolleten, franciscaanse missionarissen. Maar de concurrentie tussen commerciële en politieke belangen maakt dat deze missionarissen niet veel kunnen uitrichten, en dat ze volledig afhankelijk zijn van de goodwill van de handelaars. Deze laatsten waren voornamelijk calvinistisch.

In de eerste helft van de 17de eeuw zijn er 3 missionaire bewegingen geweest van de Franse jezuiten in Canada.

- a. **1611:** aankomst van de eerste “robes noires”, de paters Massé, Biard en Quentin in Acadië. Na drie jaar keren ze terug naar Frankrijk.
- b. **1625:** tweede poging, die duurt tot 1629.

Als de jezuiten in 1625 een tweede keer aankomen, worden ze niet ontvangen door de Franse overheden, maar zijn het de Recolleten die hen gastvrijheid aanbieden. Zij gaan er dadelijk naar streven om autonoom te worden van de Franse kolonials. Daarom gaan ze meteen beginnen zelf de aarde te bewerken en gaan ze de taal leren. Zo gaat reeds in 1626 Jean de Brébeuf sj de winter doorbrengen met de Indianen om hun taal te bestuderen.

In 1627 gaat Richelieu, op aansturen van de jezuiten, maatregelen nemen om de positie van de katholieken te versterken. Maar nu gaan de Engelsen zich erin mengen en zij gaan de Franse Hugenoten steunen. Dit gaat er uiteindelijk toe leiden dat Québec in 1629 in de handen van de Engelsen valt en dat de Franse jezuiten Canada moeten verlaten.

Richelieu gaat alles in het werk stellen om Acadië en Canada terug in Frans bezit te doen overgaan en in 1632 (Verdrag van Versailles) gaat hij hier ook in slagen. De Calvinisten worden verdreven en Richelieu vertrouwt de missie van Canada toe aan de jezuiten.

c. **1632: derde poging**

Tussen 1632 en 1637 komen een 30-tal Franse jezuiten aan in Canada. Meteen gaan de paters opnieuw de aarde bewerken, gaan ze bouwen en gaan ze de talen leren. Vrij snel gaat **Paul Le Jeune sj**, overste van de missie, kiezen om te beginnen met een reductie, met het oog op het sendentaliseren van de indianen. Immers, hun rondtrekkend leven maakt de

evangelisatie zo goed als onmogelijk. Le Jeune sj is een visionair man en een organisator. Of hij echt is kunnen intreden in de ziel van de Indianen is een andere vraag.

Terug naar inhoudstafel

**PAUL LEJEUNE SJ, OVERSTE VAN DE JEZUÏETENMISSIE,
OVER HET BELANG VAN DE SEDENTARISATIE VAN DE INDIANEN**

Uit wat ik zie kan ik concluderen dat we niet veel moeten verwachten van de wilden¹ zolang ze blijven rondzwerven. Vandaag geef je ze onderricht, morgen berooft de honger je van je luisteraars en dwingt hen om eten te gaan zoeken in de rivieren en in de bossen. Vorig jaar gaf ik al stamelend catechese aan een behoorlijk aantal kinderen. Eenmaal de schepen weg waren, vlogen ook mijn vogeltjes weg, de enen naar links, de anderen naar rechts. Dit jaar spreek ik al wat vlotter en hoopte ik hen terug te zien. Maar vermits ze reeds hutten hadden gebouwd aan de andere oever van de grote Saint-Laurentstroom ben ik bedrogen uitgekomen in mijn verwachtingen. Zou je hen willen volgen, dan zou je net zoveel religieuzen nodig hebben als er hutten zijn. En dan nog zou het niet volstaan om ze allen te bereiken vermits ze zo in beslag worden genomen door het zoeken naar bestaansmiddelen in de bossen dat er geen tijd over blijft om te denken aan hun redding.

Ik denk trouwens dat er op 100 religieuzen geen 10 zijn die bestand zouden zijn tegen de beproevingen die je moet ondergaan om hen te volgen. Gedurende de voorbije herfst wilde ik met hen optrekken. Na amper 8 dagen viel ik ten prooi aan een hevige koorts en moest ik terugkeren naar ons huisje om te herstellen. Eens genezen, wilde ik ze volgen gedurende de winter; het grootste deel van de tijd ben ik zwaar ziek geweest.

Om genoemde redenen en om talrijke anderen die ik nu maar niet verder zal uiteenzetten om niet al te langdradig te zijn, geloof ik dat we veel zullen moeten werken en weinig vooruitgang zullen boeken als we deze barbaren niet kunnen tot stilstand brengen. Het zal lang duren vooraleer we hen zover zullen kunnen krijgen dat ze bereid zijn om zelf, op eigen krachten, de aarde te bewerken. Ze weten immers helemaal niet wat dit betekent.

Bovendien, waar zouden ze de oogst moeten opslaan? Hun hutten zijn gemaakt van schors. Bij de eerste vorst zullen al de door hen verzamelde wortels en pompoenen rotten. En gesteld dat ze erwten en maïs zouden zaaien, er is geen plaats in hun krotten. En wie zal ze voeden terwijl ze beginnen de aarde te bewerken. Ze leven immers van dag tot dag en hebben doorgaans, en dus ook niet als ze de aarde moeten bewerken, niets van voorraad. Ten slotte, zelfs als ze heel hard zouden werken, dan zouden hun akkers amper de helft kunnen opbrengen van wat ze nodig hebben om te leven, zolang als deze niet degelijk aangelegd zijn en zolang als ze niet geleerd hebben om er het maximum uit te halen.

Maar, mochten we kunnen rekenen op de hulp van enkele hardwerkende arbeiders, zou het makkelijk zijn om enkele families te sedentariseren en om hen te leren om zelf de aarde te bebouwen. Sommigen hebben er me trouwens reeds over gesproken. (pp 13-14²)

Terug naar inhoudstafel

¹ Het voortdurend gebruik van de woorden "wilden" en "barbaren" kan de moderne lezer schokken. In de pen van de schrijvers hebben deze woorden evenwel geen pejoratieve bijklank. Het waren gewoon de toen gangbare termen, ook bij diegenen die hoog opliepen met de Indianen.

Huronen versus Irokezen

Vanaf 1641 worden enkele reducties met succes opgestart. Ze worden het centrum van de evangelisatie van verschillende stammen aan weerszijden van de Saint Laurent. Tegelijkertijd probeert Le Jeune sj om de **Huronen** te bereiken. Deze leven ook van jacht en visvangst en doen een beetje aan landbouw. In tegenstelling tot de andere indianen hebben zij doorgaans vaste woonplaatsen. De Huronen hadden een grote invloed op de al de naburige stammen. Door in het bijzonder te werken met de Huronen, hoopten de Franse jezuiten ook al die omringende stammen te kunnen bereiken. In het algemeen zullen de verhoudingen met de Huronen constructief zijn.

In totaal ging het over 10.000 mensen met gelijkaardige zeden en gewoontes. Ze hadden in het bijzonder gemeenschappelijk hun haat voor de **Irokezen**. Dit chronisch conflict zal uiteindelijk de missie ten onder doen gaan. De Irokezen, met de steun van de Hollanders en de Engelsen, zullen namelijk de door de Fransen gesteunde Huronen vernietigen.

Aangenomen wordt dat de levensomstandigheden waaronder deze jezuiten hun werk probeerden te verrichten, behoren tot de meest zware die christelijke missionarissen ooit hebben moeten verduren. Deze mannen hebben winters kunnen overleven die strenger waren dan die van Siberië en die bijna 6 maanden duurden, voortdurend rondtrekkend, zwaar bepakt, ondervoed, zonder enige privacy.

Paul Le Jeune sj beschrijft gedetailleerd, en, niettegenstaande alles, niet zonder een greintje humor, het dagelijkse leven van de jezuiten die meetrokken met de Huronen.

PAUL LE JEUNE SJ

OVER HET DAGELIJKS LEVEN VAN DE JEZUÏETEN

DIE MEETROKKEN MET DE HURONEN

... Wanneer we aankwamen op de kampplaats trokken de vrouwen, gewapend met bijlen, de grote wouden in om er hout te hakken om het logement in mekaar te timmeren. Intussen tekenden de mannen het plan uit, verwijderden de sneeuw met hun sneeuwschoenen of met schoppen die ze speciaal daarvoor maken en meedragen. Stel u dus voor een grote ronde of een vierkant in de sneeuw, 2, 3 of 4 voet hoog, al naargelang het weer of de plaats waar we verblijf houden. Deze diepte diende als witte muur die ons langs alle kanten omringde, met uitzondering van de plaats waar men hem openbrak om de deur te maken. Het geraamte dat wordt aangebracht bestaat uit 20 tot 30 staken, al naargelang de grootte van de barak. Het wordt geplaatst, niet op de aarde, maar wel bovenop de sneeuw. Vervolgens legt men op deze staken twee of drie rollen van aaneengenaaide schors, te beginnen onderaan. En het huis is klaar. De grond en ook de sneeuwmuur die zich uitstrekt rondom rond de hut worden bedekt met dennentakken en, voor de ultieme afwerking, maakt men een vuil dierenvel vast aan twee staken. Dit dient als deur. De deurposten zelf zijn uit sneeuw. Laten we nu even een meer gedetailleerde blik werpen op de uitrusting van dit mooie Louvres.

² "Jésuites de la Nouvelle France, Textes choisis et présentés par François Roustang sj, Christus, nr 6, DDB, Bruges, 1969, pp 352. Wanneer aan het einde van een citaat enkel verwezen wordt naar een of meerdere paginanummer(s), dan betreft het een verwijzing naar dit boekdeel.

De hut is zo laag en er is zoveel verstikkende rook dat je in dit huis niet rechtop kan staan. Je moet dus altijd neerliggen of zitten op de vlakke grond: dit is de gebruikelijke houding van de wilden. En mocht je naar buiten willen gaan, de koude, dan maken de sneeuw en het gevaar om verloren te lopen in die uitgestrekte bossen dat je sneller als de wind terug naar binnen komt en je opgesloten blijft in een gevangenis die sleutel noch slot heeft.

Nog afgezien van de onaangename houding die je er moet aannemen op een aarden bed, heeft deze gevangenis nog 4 andere grote ongemakken: de koude, de warmte, de rook en de honden.

Wat de **koude** aangaat, je hoofd is gericht naar de sneeuw. Er is amper een dennentak tussen beide, en vaak enkel maar je muts. De wind kan langs wel duizend plaatsjes binnen. Je moet inderdaad niet denken dat die stukken schors mooi aaneensluiten zoals papier gelijmd op een lijst: ze lijken veeleer op het duizendgatenkruid, met dit verschil dat hun gaten en openingen wat groter zijn. Bovendien is er ook boven nog een opening. Deze dient tegelijk als venster en als schoorsteen. De zwaarste Franse winter zou hier elke dag makkelijk doorheen kunnen. 's Nachts, liggend, keek ik doorheen die opening vaak naar de sterren en de maan. Het was net zo open als was ik in de buitenlucht.

Maar meer nog dan door de koude werd ik gepijnigd door de **warmte** van het vuur. Hun hutten zijn kleine ruimtes. Met een goed vuur kan je die makkelijk verwarmen. In die mate dat ik soms geroosterd werd en verbrandde langs alle kanten. Zodanig dat, vermits de hut te klein was, ik niet wist hoe met te beschermen tegen de gloed. Je kan uitwijken naar links noch naar rechts. De wilden die je buur zijn nemen immers alle plaats in. Als je achterwaarts uitwijkt stoot je op de sneeuwwand of op de schors van de hut. Ik wist niet welke houding aan te nemen. Indien ik me wilde uitstrekken, dan was de ruimte zo beperkt dat mijn benen half in het vuur terechtkwamen. Zo ik me oprolde, als het ware ingekort zoals zij het doen, dan kon ik niet zo lang in die houding blijven liggen als zij. Mijn kleren zijn totaal verschroeid en verbrand geweest. ... Nochtans, uiteindelijk kan je leren leven zowel met koude als met warmte en je vindt altijd wel een oplossing voor deze problemen.

Maar ik moet bekennen dat de **rook** een echte marteling is. Ze maakte me kapot en deed me gedurig wenen en dat terwijl ik toch geen pijn of droefheid voelde in mijn hart. Soms wierp ze letterlijk allen die in de hut waren op de grond: we moesten onze mond tegen de aarde houden om te kunnen ademen. Weliswaar waren de wilden gewend aan deze kwelling. Maar soms was ze zo hevig dat zij, net zo goed als ik, gedwongen werden om op de buik te gaan liggen en als het ware de aarde op te eten om geen rook te moeten drinken. Soms moest ik meerdere uren in die houding blijven liggen, in het bijzonder als het heel koud was en sneeuwde. Want het was bij zo'n weer dat de rook met verdubbelde razernij aanviel, ons bij de keel greep, de neusgaten en de ogen: wat een bitter brouwsel, wat een scherpe geur, hoe schadelijk voor het gezicht! Meerdere malen dacht ik dat ik blind zou worden, mijn ogen brandden als vuur, ze traanden of distilleerden zoals een distilleerkolf, ik zag enkel nog maar wazig, zoals die brave man die zei: "Ik zie mensen, het zijn net bomen, maar ze lopen rond." Met moeite bad ik psalmen in mijn brevier, ik kende ze half van buiten. Als de pijn een beetje minder werd zegde ik mijn lessen op. En als ik ertoe kwam om ze te lezen dan leken ze wel geschreven in letters van vuur of scharlakenrood. Vaak heb ik mijn boek dichtgeslagen. Ik zag enkel maar verwarring die mijn ogen pijn deed.

Misschien zal je me nu zeggen dat ik dan maar uit dat rookhol weg moest gaan om wat verse lucht te happen. Dan antwoord ik dat de lucht toen doorgaans zo koud was dat de bomen, wiens huid nochtans harder is dan die van mensen en wiens lijf steviger is, er niet tegen bestand waren. Ze spleten open tot in de kern en maakten daarbij zoveel lawaai alsof een geweer ontplofte. Toch verliet ik soms dit dierenhol om de pijn van de rook te ontvluchten en mij over te leveren aan de koude. ... Het erge was dat de koude al even onverbiddelijk was voor mijn ogen als de rook.

Wat de **honden** aangaat, die ik vernoemd heb als een van de ongemakken van de huizen van de wilden, ik ben niet zeker of ik ze wel moet verwijten omdat ze me af en toe goede diensten hebben bewezen. De ene dienst was de andere waard. We hebben mekaar dan ook wederzijds geholpen. Vermits het voor die arme dieren onmogelijk was om te overleven in open lucht, buiten de hut, kwamen ze liggen ofwel op mijn schouders, ofwel op mijn voeten en vermits ik enkel maar één lap had die mij zowel tot matras als tot deken strekte, was ik best blij met deze beschutting en gaf ik hen graag in ruil een deel van de warmte die ik van hen ontving. Het moet echter gezegd dat ze eerder groot en talrijk waren. Daardoor drukten ze vaak op mij en stoorden dermate dat, ook al gaven ze wat warmte, ze me de hele nacht wakker hielden. ... De honden waren uitgehongerd. Ze hadden al even weinig te eten als wij. Ze liepen heen en weer in de hut. Maar vermits we in die hutten van schors niet altijd gezeten waren maar ook vaak neerlagen, liepen ze vaak over ons aangezicht en onze buik. Zo vaak en zo opdringerig dat ik soms het schreeuwen en weggagen beu was. Ik bedekte dan mijn aangezicht en liet ze vrij rondlopen. ... Soms hebben ze mijn eetkom met alles erin omvergegooid over mijn soutane ...

Laat me nu ook iets zeggen over het **eten**. Zij zouten hun soep en bouillons niet en zijn enorm vuil. Daarom kon ik in het begin niets binnenkrijgen van het allegaartje dat ze klaarmaakten. Ik at wat scheepsbesluit en wat gerookte paling. Tot op het ogenblik dat mijn gastheren mijn berispten omdat ik zo weinig at, en dat ik mezelf uithongerde, nog vooraleer er hongersnood kwam. En intussen richtten onze wilden elke dag feestmalen aan. In die mate dat we al heel snel door al ons brood, meel en palingen heen zaten. ... In die periodes van schaarste zei mijn gastheer: "houd moed en laat je niet terneerslaan door de honger; soms zal je twee, drie of zelfs vier dagen niets te eten krijgen; houd moed ... Als ik, in zo'n momenten één palingvel per dag wist te bemachtigen dan vond ik dat ik goed ontbeten, gemiddagmaald en geavondmaald had.

Aanvankelijk had ik zo'n vel gebruikt om mijn soutane te verstellen. Ik had namelijk vergeten om verstelmateriaal mee te nemen. Maar de honger werd zo groot dat ik die stukken vel opat en was mijn soutane helemaal van palingvel geweest, dan verzeker ik u dat ik met een heel korte soutane zou zijn thuisgekomen ... (pp 49-54)

Terug naar inhoudstafel

3. Mislukking?

De grootste beproeving voor deze jezuiteten moet evenwel geweest zijn het feit dat hun onderneming **faliekant** is afgelopen en dat zij dit ook voelden aankomen.

⇒ Bij de stammen die rondtrokken rond de Saint Laurent waren er weliswaar reële vruchten.

- ⇒ Maar in de streek van de grote meren (Huronen) waar de jezuïeten vnl werkten was dit niet het geval. Een grote creativiteit ten spijt, was er nauwelijks succes voor de evangelisatie van de Huronen. De besmettelijke ziekten die de Europeanen mee brachten veroorzaakten achterdocht. Er waren zeden van de Huronen die, ook naar indianenmaatstaven, heel libertijns waren.
- ⇒ En dan waren er ook en vooral de Irokezen. De Irokezen waren de aartsvijanden van de Huronen. Deze even verstandige als wreedaardige krijgers hebben uiteindelijk de jezuïetenmissie bij de Huronen grondig vernietigd. Zowel de reducties (bv Sainte Marie des Hurons) als de mensen (Huronen én jezuïeten) die er woonden. De nodige wapens hiervoor kregen zijn van de protestantse Nederlanders. De jezuïeten zouden hierbij, bijna allen, een gruwelijke marteldood sterven. Deze systematische vernietiging vond plaats tussen 1648 en 1649, 16-17 jaar na het opstarten van de derde poging tot evangelisatie.

Midland, de plaats van hun marteldood is thans het nationale heiligdom van Canada. Het ignatiaanse voorprogramma van de WJD van Toronto in 2002 ging daar door.

Op korte termijn was deze missie dus een volledige **mislukking**. Op iets langere termijn, was het evenwel het begin van een succesvolle en ingrijpende evangelisering van de hele regio. In 1658, minder dan 10 jaar na de marteldood van de jezuïeten, werd Canada verheven tot een apostolisch vicariaat en kwamen talloze missionarissen, zowel wereldheren als religieuzen van uiteenlopende Ordes en Congregaties, naar het Nieuwe Frankrijk.

[Terug naar inhoudstafel](#)

4. **Bronnenmateriaal: *Relationes***

Dit was in belangrijke mate toe te schrijven aan het ruime enthousiasme dat in Europa was opgewekt door de "**Relationes**" de jaarlijkse verslagen van de jezuïetenmissies alsook door de persoonlijke brieven van de individuele jezuïeten. Het is uit deze documenten dat de teksten die we vandaag zullen lezen geselecteerd zijn. Waar gaat het over?

- ⇒ Van bij de stichting van de Sociëteit van Jezus heeft Ignatius van Loyola als principe gesteld dat er systematisch brieven en ruimere verslagen moesten worden geschreven over het apostolaat op het terrein. Deze geschreven documenten dienden te beantwoorden aan strikte voorschriften.
- ⇒ Ze hadden een dubbel doel. Ze moesten de provinciale en de generale oversten informeren over de werkzaamheden van de jezuïeten in alle delen van de wereld. Maar ze waren ook bedoeld voor een ruimer publiek. Reeds in 1545, tzt, 5 jaar na de stichting, werd een eerste brief van Franciscus Xaverius gepubliceerd in Parijs. Vrij snel zou systematisch een bloemlezing van deze documenten worden gepubliceerd; eerst in de collectie "Jaarlijkse brieven", vervolgens in de collectie "Stichtende en merkwaardige brieven".

Talrijke missionaire roepingen, tot op vandaag overigens, waren er het resultaat van. Ruimer werden zij een van de belangrijkste bronnen van kennis van de nieuw ontdekte culturen (Ethiopië, Japan, India, China, Zuid-Amerika ...) , doorheen de etnologische, politieke, religieuze, economische, culturele, taalkundige en andere analyses die erin vervat waren.

Wetenschappers als Voltaire, Montesquieu en Leibnitz bestempelden ze als een van de belangrijkste informatiebronnen over de nieuw ontdekte wereld. Deze teksten waren een van de grote encyclopedische bronnen van de 18de eeuw.

Van de teksten uit de Canadese Missie werden er maar liefst 73 boekdelen gepubliceerd voor de periode tussen 1610 en 1791.

[Terug naar inhoudstafel](#)

5. Mystiek van het kruis

De teksten die we zullen lezen zijn van de hand van uiteenlopende jezuïeten uit die derde periode. Zo verschillend als ze waren, toch treft het de lezer dat, niettegenstaande de onwaarschijnlijke omstandigheden waarin ze geleefd hebben en gestorven zijn, ze allen schrijven vanuit een diepe geestelijke rust en een passionele gedrevenheid voor het Rijk Gods. Het centrale woord van heel hun ervaring is de **overdaad van de vreugde**.

Hun mystiek is de **mystiek van het kruis**: het kruis, gedragen voor God, als bron van de allerhoogste troost. Hoe meer hun lichaam en hun menselijke waardigheid vernietigd worden, hoe sterker de inwendige mens lijkt te worden (2 Kor 4, 16)

- ⇒ **Paul Le Jeune sj**: Hij vergezelde de Huronen meerdere malen op hun winterse trektochten doorheen de wouden (Cf citaat hierboven). Hij schrijft erover: “**Het leek erop dat we gingen sterven van de honger; maar God is zo aanwezig in die moeilijkheden dat de periode van hongersnood wel een tijd van overvloed leek.**”
- ⇒ **Pierre Chastelain sj**: “**Wat betreft de toestand van mijn ziel, te midden van de ervaringen van de grootste uitwendige en zelf inwendige verlatenheid heeft God mij altijd de genade verleend mij te doen beseffen dat hij mij een gunst toestond die ik niet opnieuw zou kennen vooraleer ik in de hemel zou zijn.**”
- ⇒ **Isaac Jogues sj**: uitgeput door de honger en de koude, denkt eraan om weg te vluchten uit het Irokezendorp waar hij gevangen wordt gehouden. Maar hij hoort een stem die hem overtuigt van zijn kleingelovigheid en die hem uitnodigt om zich toe te vertrouwen aan Gods goedheid. Hij schrijft hierover: “**De Heer verruimde de ziel van zijn dienaar, zodanig dat ik met vreugde terugkeerde naar het gehucht waarvan ik, toen ik er voor het eerst binnenkwam, dacht dat ik er zou moeten sterven.**”

Bij deze mannen is geen spoor terug te vinden van **roekeloosheid**. Maar hun leven bestaat in een opeenvolging van ervaringen die naar menselijke maatstaven eigenlijk niet te verdragen zijn. Nochtans blijkt uit hun geschriften dat ze daar rust en vreugde in hebben gevonden. Het perspectief van het martelaarschap dat zich aankondigde boezemde hen geen angst in. Het is voor hen het hoogtepunt van de vereenzelving met Jezus Christus.

[Terug naar inhoudstafel](#)

PAUL LE JEUNE SJ
UIT DIVERSE BRIEVEN
1635

“Drie stevige gedachten troosten een goed hart dat verblijft in de enorme wouden van het Nieuwe Frankrijk of tussen de Huronen. De eerste is: “Ik ben daar waar God mij heeft gezonden, waar hij mij als het ware bij de hand heeft geleid, waar Hij bij me is en waar ik enkel maar Hem zoek.” De tweede is wat David zegt: “In de mate dat ik pijn lijd voor God, verheugen zijn goddelijke vertroosting mijn ziel.”³ De derde, dat je nooit een kruis, of nagels of doornen vindt zonder dat je, als je goed kijkt, Jezus Christus vindt in het midden. Welnu, kan je er slecht aan toe zijn als je in het gezelschap vertoeft van de Zoon van de levende God? (p. 75)

Als ik me belaagd weet door levensgevaarlijke golven, eindeloze wouden en duizend gevaren, dan moet ik denken aan dit kostbare woord van de heilige martelaar Ignatius⁴: “*Nunc incipio esse Christi discipulus*”⁵, het is vandaag dat ik echt begin te behoren tot de Sociëteit (Gezelschap) van Jezus.” Want waartoe dienen zoveel oefeningen, zoveel vurige meditatie, zoveel hartstochtelijke verlangens als men ze niet tot uitvoering brengt; het oude Frankrijk is inderdaad geschikt om goede verlangens te doen opkomen, maar het nieuwe Frankrijk is geschikt voor de uitvoering ervan; wat je verlangt in het oude Frankrijk is datgene wat je doet in het Nieuwe. (p. 76)

[Terug naar inhoudstafel](#)

Dit is wat **Jean de Brébeuf sj** schrijft over het martelaarschap.

- **Jean de Brébeuf**

Jean de Brébeuf sj (1593-1649) was een reus van een kerel. De indianen hadden veel ontzag voor hem. Hij was zowel mystiek begaafd als een heel praktisch man, een uitstekend organisator en een groot linguïst. Hij heeft de taal van de Huronen op systematische wijze bestudeerd en een grammatica en een woordenboek geschreven. Men zegt van hem dat hij beter de taal van de Huronen sprak dan de Huronen zelf. Hij vertaalt en herschrijft ook een catechismus.

³ Ps 93, 19

⁴ Het gaat hier over de heilige Ignatius van Antiochië (2de eeuw) wiens naam Iñigo de Loyola na verloop van tijd overgenomen heeft.

⁵ “Nu begin ik leerling te worden van Christus”

Jean de Brébeuf sj is overste van de plaatselijke Huronenmissie als hij in 1637 een “**testament**” schrijft naar de regionale overste. De paters worden door de Huronen verantwoordelijk geacht voor de besmettelijke ziekten die de indianen massaal doden. Ze bereiden zich voor op hun dood. Brébeuf zal overigens pas tien jaar later gedood worden.

Zoals vaak in de geschriften uit het Nieuwe Frankrijk vinden we een spanningsveld doorheen deze brief. Aan de ene kant is er de droefheid wegens de vaststelling dat hun missioneringswerk bedreigd wordt. Aan de andere kant is er de onmiskenbare vreugde ingegeven door het martelaarschap dat ze voelen naderen.

Maar eerst nog deze kortere tekst genaamd: Gelofte van martelaarschap.

[Terug naar inhoudstafel](#)

JEAN DE BRÉBEUF SJ
GELOFTE VAN MARTELAARSCHAP
1637 (?)

Wat kan ik U aanbieden, mijn Heer Jezus, voor al dat goed dat Gij voor mij hebt gedaan? Ik zal uw kelk nemen en uw naam aanroepen⁶. Daarom doe ik de belofte, in aanwezigheid van uw eeuwige Vader, in aanwezigheid van zijn heel heilige Moeder en van haar heel kuise echtgenoot Jozef; tegenover de engelen, de apostelen en de martelaren, en mijn gelukzalige Paters Ignatius en Franciscus Xaverius; ik beloof U, zo zeg ik, mijn Heer Jezus, indien Gij mij in uw barmhartigheid de genade schenkt van het martelaarschap, aan mij, uw onwaardige dienaar, dat ik mij nooit zal afwenden van die genade; zodanig dat ik verlang dat het me in de toekomst nooit zal worden toegestaan, hetzij om de kansen die zich zullen voordoen om voor u sterven uit de weg te gaan (op voorwaarde althans dat ik oordeel dat het tot de grotere eer van God zou zijn), hetzij om de reeds ontvangen genadeslag niet vreugdevol te aanvaarden. Heer Jezus, aan U bied ik aan met vreugde, van vandaag af, zowel mijn bloed als mijn lichaam als mijn geest, opdat ik voor U moge sterven, indien Gij het mij verleent, Gij die voor mij hebt willen sterven. Maak dat ik zo mag leven dat Gij het goed vindt dat ik op die wijze sterf. Ja, Heer, ik zal de kelk nemen en ik zal uw naam aanroepen⁷. Jezus, Jezus, Jezus. (pp 129-130)

[Terug naar inhoudstafel](#)

⁶ Ps 115, 13 (vers dat door de priester werd geciteerd voor het nuttigen van het bloed van Christus)

⁷ Ps 115, 13 (vers dat door de priester werd geciteerd voor het nuttigen van het bloed van Christus)

JEAN DE BRÉBEUF SJ
BRIEF (TESTAMENT) AAN PATER LE JEUNE SJ (OVERSTE)
28 OKTOBER 1637

Eerwaarde pater,
Pax Christi

Het is mogelijk dat we op het punt staan om ons bloed te vergieten en om ons leven te geven voor de dienst van onze goede Meester Jezus Christus. Het lijkt erop dat zijn goedheid bereid is om dit offer van mij te aanvaarden als boetedoening voor mijn grote en ontelbare zonden en om nu reeds de voorbije diensten te bekronen, en de grote en vurige verlangens van al onze paters die hier verblijven.

Wat mij doet denken dat dit niet het geval zal zijn is, van de ene kant, de overdaad van mijn voorbije boosaardigheden die mij volstrekt onwaardig maken voor zo'n grote gunst; en, van de andere kant, dat ik niet geloof dat zijn goedheid zou toelaten dat men zijn arbeiders zou laten sterven omdat er, dankzij zijn genade, reeds enkele goede zielen zijn die vurig het zaad van het Evangelie hebben ontvangen, niettegenstaande de kwaadsprekerij en de vervolgingen van allen tegen ons. Trouwens ik vrees dat de goddelijke rechtvaardigheid, bij het zien van de hardnekkige volharding van deze barbaren in hun dwaasheden, heel terecht niet aanvaardt dat ze het lichamelijke leven zouden komen roven van diegenen die van ganser harte er naar verlangen om hen het leven van de ziel te bezorgen.

Wat er ook van zij, ik kan u zeggen dat al onze paters in grote rust en tevredenheid van geest de goede uitkomst van deze zaak afwachten. En wat mij betreft, ik kan u, eerwaarde pater, in alle oprechtheid zeggen dat ik nog nooit de minste vrees heb gehad voor de dood die hier het gevolg zou kunnen van zijn.

Maar we zijn allen bedreefd omdat deze arme barbaren, door hun kwaadwilligheid, de toegangsdeur tot het Evangelie en de genade versperren. Welke ook de conclusie moge zijn die zij hieruit trekken en aan welke behandeling zij ons ook onderwerpen, met de genade van onze Heer zullen wij proberen om het geduldig te ondergaan voor zijn dienst. Het is een bijzondere gunst die zijn goedheid ons toestaat om ons iets te doen verduren voor zijn liefde.

Nu menen wij echt te behoren tot zijn Gezelschap. Gezegend is Hij omdat Hij, tussen vele anderen die beter zijn dan ons, ons heeft bestemd voor dit land, om Hem te helpen om zijn kruis te dragen. Dat zijn heilige wil in alles geschiede; indien Hij verlangt dat wij zo dadelijk sterven, des te beter voor ons! Indien Hij ons wil bewaren voor andere werken, Hij weze gezegend. Indien u verneemt dat God onze bescheiden werken, of liever, onze wensen heeft bekroond, zeggen Hem. Want het is voor Hem dat wij verlangen te leven en te sterven en Hij is het die ons daartoe de genade geeft.

Voor het overige, mochten sommigen overleven, dan heb ik opdracht gegeven aangaande alles wat zij moeten doen. Ik was van mening dat onze paters en ons huispersoneel zich best zouden terugtrekken bij diegenen waarvan ze geloven dat ze hun beste vrienden zijn: ik heb opgedragen dat men alles wat de sacristie aangaat zou brengen naar Pierre, onze eerste

christen. Bovenal dat men er in het bijzonder voor zorgt om het woordenboek en alles wat we hebben over de taal naar een veilige plaats te brengen. Wat mijn persoon betreft, indien God mij de genade geeft om naar de hemel te gaan, zal ik God bidden voor hen, de arme Huronen, en ik zal u, eerwaarde pater, niet vergeten.

Ten slotte, smeken wij u, eerwaarde pater en al onze paters, om ons niet te vergeten in uw heilige offers en gebeden, opdat Hij, zowel in het leven als na de dood, ons barmhartig weze.

In het leven en in de eeuwigheid zijn wij allen zeer nederige en zeer toegenegen dienaars in onze Heer,

Jean de Brébeuf sj
François Joseph Le Mercier sj
Pierre Chastelain sj
Charles Garnier sj
Paul Ragueneau sj

In de residentie van de Ontvangenis, in Ossosanië, 28 oktober 1637

Ik heb de paters Pierre Pijart sj en Isaac Jogues sj in dezelfde geestesgesteldheid achtergelaten in de residentie van de heilige Jozef. (pp124-125)

[Terug naar inhoudstafel](#)

“OVER DE GELUKZALIGE DOOD VAN PATER JEAN DE BRÉBEUF SJ”

PAUL RAGUENEAU SJ⁸

1652

... Zodra ze gevangen genomen waren, ontkleedde men hen tot ze naakt waren, en rukte hen enkele nagels uit. Toen ze het dorpje van Sint Ignatius binnenkwamen werden ze onthaald op een regen van stokslagen op hun schouders, lendenen, benen, maag, buik en aangezicht. Elk deel van het lichaam kreeg zijn deel van de foltering. ... Enkele ongelovige Huronen, gewezen gevangenen van de Irokezen en aan hen gelijk geworden en oude vijanden van het geloof, waren geïrriteerd omdat onze gevangen paters niet spraken zoals gevangenen. Van een hakten ze de handen af; een ander doorboorden ze met scherpe priemen en met ijzeren pinnen; onder hun oksels en aan hun lendenen tekenden ze hen met in het vuur verhitte bijlen en ze hingen om hun hals een band met gloeiende bijlen. Zodanig dat elke beweging die ze maakten met hun lichaam een nieuwe foltering met zich bracht. Immers, bogen ze zich naar voren, dan verschroelden de gloeiende bijlen hun schouders. En als ze deze pijn probeerden te vermijden door wat achterwaarts te buigen, dan werden hun buik en borst op gelijkaardige wijze gefolterd. Als ze gewoon rechtop bleven, zonder naar de een of de andere zijde over te hellen, dan deden de gloeiende bijlen die hen van alle kanten aanraakten dubbele pijn. Ze deden hen gordels om van in pek en hars gedoopte schors. Deze werden in brand gestoken en roosterden hun hele lichaam.

⁸ Geschreven in 1652. De marteldood zelf vond plaats op 16 maart 1649

...

Pater Jean de Brébeuf sj zag af als een rots, ongevoelig voor het vuur en de vlammen, zonder te schreeuwen. Hij bleef heel stil wat zelfs zijn beulen verwonderde. Waarschijnlijk was zijn hart toen verzonken in God. Toen hij terug bijkwam, predikte hij tot de ongelovigen en meer nog tot de grote groep christenen die gevangen waren en die medelijden hadden met hem. De beulen waren verontwaardigd door zijn geloofsijver. Ze legden hem het zwijgen op, sneden zijn neus af en rukten zijn lippen af; maar zijn bloed sprak luider dan zijn lippen gedaan hadden, en, vermits zijn hart nog niet uitgerukt was, stopte tot op het laatste ogenblik zijn tong niet dienst te bewijzen. Hij zegende God te midden van de folteringen en bemoedigde de christenen met meer kracht dan hij ooit gedaan had. Om te spotten met het heilig doopsel dat deze paters met veel liefde hadden toegediend, zelf in heel moeilijke omstandigheden, kwamen deze ongelukkige vijanden van het geloof op het idee om hen te dopen met kokend water. Twee tot drie maal werd hun hele lichaam ermee overgoten. Intussen gingen deze folteringen ook nog eens gepaard met bijtende spot. We dopen je, zo zeiden die ellendelingen, opdat je zalig zou zijn in de hemel. Immers, zonder een goed doopsel, kan je niet worden gered. Anderen voegden er spottend aan toe: we doen dit uit vriendschap want dankzij ons zal je daarboven in de hemel heel gelukkig zijn; wees ons dankbaar voor die goede diensten die we je bewijzen, want, hoe meer je lijdt, des te meer zal je God het je vergoeden.

...

Het hoogtepunt van de martelingen van pater de Brébeuf sj duurden ongeveer drie uur. Het was de dag zelf van zijn gevangenneming, de 16de dag van maart. Hij stierf omstreeks 4 uur in de namiddag. (pp 139-142)

[Terug naar inhoudstafel](#)

- **Isaac Jogues sj (1607-1646)**

Jogues wordt gezonden naar de Huronen. In tegenstelling tot Le Jeune, is hij geen leidersfiguur. Hij is niet bijzonder creatief of intelligent, hij is de eeuwige tweede in rang die nooit de eindverantwoordelijkheid draagt. Verschillend van Brébeuf kan van hem evenmin worden gezegd dat hij de mentaliteit van de Indianen echt begrepen heeft. Jogues is een echte mystieker die zijn ervaring buitengewoon goed kan verwoorden. Hij heeft een merkwaardig affectief geheugen dat hem toelaat om tot in de kleinste details zijn ervaringen te verwoorden.

Centraal staat zijn verlangen om Gods wil te doen, welke ook het lijden is dat ermee gepaard gaat. Deze mystiek van de zending is uitgesproken sterk bij hem. Dit zal hem er toe brengen om, na zijn vlucht naar Europa, terug te keren naar Canada, een tweede keer gevangen te worden genomen door de Irokezen en deze keer wel degelijk de marteldood te sterven.

Het lijden dat deze gevoelige man te beurt valt is extreem. ER lijkt geen einde aan te komen. Nergens in zijn geschriften vindt men evenwel ook maar één haatdragend woord tav zijn beulen. Alles wordt gedragen door een hoop en een geloof die sterker zijn dan alles.

[Terug naar inhoudstafel](#)

ISAAC JOGUES SJ
GEVANGENE VAN DE IROKEZEN
BRIEF AAN DE PROVINCIAAL VAN FRANKRIJK
5 AUGUSTUS 1643

Jogues schrijft deze brief (50 blz.!) tijdens een kort verblijf bij de Nederlanders waar hij enkele dagen verblijft samen met de Irokezen die daar zaken komen doen. Hij vermoedt niet dat hij weldra zal kunnen ontsnappen. Maw hij is nog steeds de gevangene van de Irokezen door wij hij gevangen was genomen in augustus 1642. Deze gevangenschap zou meer dan een jaar duren.

We kwamen aan op de dorpsplaats. We waren nog maar net op adem gekomen toen een van hen de Fransen met een grote stok begon te slaan en ons elk 3 zware slagen op onze blote rug toediende. Kort daarop trokken de barbaren hun messen en begonnen ze vingers af te snijden van talrijke gevangenen. En vermits een gevangene meer overgeleverd is aan hun wreedaardigheid naarmate zijn waardigheid hoger is, begonnen ze met mij. Want ze waren van oordeel dat ik de leider was van de Fransen en de Huronen ...

Een oude man kwam naar mij toe, samen met een vrouw. Hij beval haar mijn duim af te snijden. Eerst weigerde zij. Uiteindelijk, omdat de oude man haar drie tot vier maal ertoe dwong, sneed ze mijn linker duim af op de plaats waar deze verbonden is met de hand. Deze vrouw behoorde tot de stam van de Alcongezen, ttz, barbaren die wonen in Nieuw Frankrijk, vlakbij de Fransen. Ze was nog maar enkele maanden geleden gevangen genomen. Ze was christen en heette Johanna. Het is echt een geluk voor jou⁹ om van hen zulk lijden te ontvangen: het is voor hen dat je sterft en het is om hen niet over te leveren aan de wreedheid van zichtbare en onzichtbare vijanden dat je verkiest de verschrikkelijkste pijnen te ondergaan. Ik nam dan ook met de andere hand de afgesneden duim en ik bood die U aan, mijn levende en ware God, in herinnering aan de offers die ik U gedurende 7 jaar in uw Kerk had aangeboden. Gewaarschuwd door een van mijn gezellen stopte ik hier snel mee, uit schrik dat ze me zouden dwingen hem in mijn mond te steken en hem, zo bebloed als hij was, op te eten. (p 210)

...

Op de dorpsplaatsen van de barbaren had men nog nooit gevangen Fransen of christenen gezien. Om de nieuwsgierigheid van allen te bevredigen werden wij daarom, in tegenstelling tot wat gebruikelijk was, naar alle gehuchten geleid. Zo kwamen we rustig het derde binnengestapt toen ik op de dorpsplaats een vertoning zag die vreselijker was dan welke kweuling ook: vier Huronen, die anderen elders hadden gevangen genomen, werden aangevoerd om het aantal sukkelaars te verhogen. Benevens andere mishandelingen, had men ze allen verschillende vingers weggenomen en bij een bejaarde man de beide duimen. Ik sloot me bij hen aan en na hen terzijde te hebben genomen en hen de basisbeginselen van ons geloof te hebben bijgebracht, doopte ik twee van hen op de dorpsplaats zelf, gebruikmakend van het regenwater dat zich bevond op de maïsbladeren waarvan men ons

⁹ Jogues spreekt tot zichzelf

de steeltjes had gegeven om te kauwen. De twee anderen doopte ik bij het oversteken van een rivier, toen we naar weer een ander dorp werden gevoerd. (p 213)

...

Wat mij betreft, ze hingen me op in het midden van de hut met de bovenkant van mijn armen aan twee palen die aan weerszijden in de grond waren vastgezet. Als koorden gebruikten ze hierbij schors die ze losmaakten van de bomen. Ik meende dat ze me gingen verbranden. Want zo gaan ze gewoonlijk te werk als ze dit doen. En om mijzelf duidelijk te maken dat, indien ik tot op dit ogenblik ook maar iets met moed en geduld heb ondergaan, dit niet van mij komt maar van Diegene die *aan de vermoeide weer sterkte geeft*¹⁰ begon ik tijdens deze marteling, alsof ik overgelaten was aan mezelf, te kreunen (*dus zal ik het liefst van alles roemen op mijn zwakheden. Dan zal de kracht van Christus in mij wonen.*)¹¹. En omdat de pijn zo hevig was vroeg ik mijn beulen om de touwen iets minder hard aan te spannen. Maar, terecht, zorgde God ervoor dat, hoe meer ik dit vroeg, hoe meer ze de touwen aanspannen. Na een kwartier in die houding te hebben doorgebracht zou ik snel gestorven zijn hadden ze de touwen niet losgemaakt.

Ik dank U, Heer Jezus, omdat ik door deze lichte beproeving heb geleerd hoezeer U heeft willen lijden voor mij aan het kruis, toen het gewicht van heel uw heel heilig lichaam opgehangen was, niet met touwen maar met uw handen en uw voeten die gruwelijk doorboord waren met nagels. (214)

...

Hun haat was zo groot dat ze niet wilden luisteren naar mijn onderrichtingen en evenmin wilden antwoorden op mijn vragen over hun taal, vermits ik er gebruik van maakte om hun dwaasheden te weerleggen; ik besloot dan ook om al die tijd te besteden aan Geestelijke Oefeningen. Elke dag, in de morgen, *trok ik weg uit Babylon*¹² tzt, uit onze hut waar men zonder ophouden de demon en de dromen vereerde en *ik trok me terug op de berg*¹³, tzt, op een naburige heuvel. Ik had de schors verwijderd van een dikke boom en ik had er een groot kruis op getekend. Ik bracht al mijn dagen door aan de voet van dat kruis, nu eens mediterend en biddend, dan weer lezend in de Navolging van Christus die ik kort tevoren had teruggevonden. Ik was zo goed als de enige in dat eindeloze gebied die in gezelschap vertoefde van mijn God, Hem vereerde en beminde.

Enige tijd bleef dit verborgen voor hen. Maar toen ze me op een goede dag aantreffen voor het kruis waar ik, zoals gewoonlijk, aan het bidden was, vlogen ze tegen mij uit met nog meer woede. Ze zeiden dat ze een afschuw hadden voor dat kruis dat onbekend was voor hen en voor de Europese burenen waarmee ze bevriend waren (ze hadden het over de ketterse Nederlanders). Ik had nochtans bewust vermeden om openlijk te bidden in hun hutten en om te knielen om ze niet in het minst voor het hoofd te stoten (men moet inderdaad altijd voorzichtig zijn, vooral bij de barbaren die helemaal niet vertrouwd zijn met die dingen). Nochtans meende ik dat het niet nodig was dat ik afstand deed van deze vroomheidsoefeningen die deel uitmaken van het geestelijk leven dat in mijn ogen veel

¹⁰ Jes. 40, 29

¹¹ 2 Cor. 12, 9

¹² Jer. 50, 8

¹³ Gen. 19, 17

belangrijker is dan het lichamelijke leven. Ik was er zeker van dat deze zaken op hun tijd hun nut zouden bewijzen, *wanneer het tijdstip van de bekering, dat de Vader op eigen gezag heeft vastgesteld, zou aanbreken.*¹⁴ (p. 227)

...

Wat me echt soelaas bracht was dat een oude vrouw, die kort ervoor haar enige zoon had verloren, mij onder haar hoede nam. Deze zeer edele vrouw (want ook bij de barbaren heb je edele mensen) droeg zorg voor mij ... Maar dit zijn maar kleine vertroostingten te midden van een onuitsprekelijke ellende.

Wanneer ik dan vaststelde dat ik toch min of meer in leven kon blijven begon ik de taal te bestuderen en vermits de bijeenkomsten, niet enkel van het dorpje maar ook van de gehele streek, in onze hut werden gehouden, begon ik aan enkele oude mensen onderricht te geven over ons geloof. Ze stelden me veel vragen over de zon, de maan, haar zichtbare kant, de grenzen van de Aarde, de grootte van de oceaan, ebbe en vloed, de plaats waar, naar zij gehoord hadden, de hemel de Aarde ontmoet, en vele soortgelijke zaken. De filosofie wat aanpassend aan hun geest, gaf ik hen nu eens voldoening en dan eens verwonderde ik hen en ze zeiden: "Inderdaad, we zouden een grote dommigheid bedreven hebben hadden we deze hier gedood; en nochtans was er niets zo vaak zo dichtbij."

Ik deed dus alles wat ik kon om deze schepselen te brengen tot de kennis van hun Schepper. Ik weerlegde hun oudevrouwenpraatjes over de schepping van het heelal waarvan ze zeggen dat het gevormd werd door een schildpad. ... (p. 231)

Christus, de ware Heer van deze streken net zo goed als van al de andere, koos zich hier van tijd tot tijd enkele mensen uit. Niet alleen tussen de kinderen, die talrijk zijn in de hemel. Maar zelfs tussen de volwassenen die ik gedoopt heb als ze ziek of gevangen waren. Ik heb verschillende andere inboorlingen onderricht. Maar ofwel luisterden ze niet, ofwel wezen ze me af, of nog hebben ze enkel maar met de lippen ingestemd en volgens een vorm van beleefdheid die het hen als een vorm van onbeleefdheid doet beschouwen als je de woorden van je gesprekspartner tegenspreekt. Als je hier niet voor op je hoede bent, kan deze beleefdheid je mooi in de maling nemen.

Soms ging ik zelf tot in de naburige gehuchten om troost en onderricht te geven aan de christelijke Huronen *die de knie niet bogen voor Baal*¹⁵ en om hen de absolutie te geven na de belijdenis van hun zonden. Overal verkondigde ik God zo goed als ik kon. Ik kwam de stervenden te hulp, maar in het bijzonder stond ik de kinderen bij die in gevaar waren. Dat was mijn enige troost te midden van de verschrikkelijke kwellingen van mijn ziel. Op een goede dag was ik daarom naar het naburig dorp gegaan en ik had er 5 kinderen gedoopt. Kort nadien vernam ik, tijdens een andere reis, dat allen vertrokken waren naar de hemel. (p. 232)

Spontaan hield ik dus meer van de afzondering en van de eenzaamheid waar ik niet geconfronteerd werd met de gebruikelijke wreedheid van deze barbaren en waar ik vrijer en beter bij God kon vertoeven. Maar, wetend, voor het overige, dat Lea, ook al waren haar ogen ziek, vruchtbaarder was dan Rachel en dat zij meer kinderen had gekregen; en me bovendien de Constituties van de Sociëteit herinnerend die het heil van de naaste voor doen

¹⁴ Hand. 1, 7

¹⁵ 3 Kon 19, 18

gaan op de zachtheid van de eenzaamheid, bleef ik graag thuis: inderdaad, in het gehucht, benevens het feit dat ik er meer hulp vond voor de studie van de taal, kon ik zorgen voor de doopsels van de kinderen en voor het heil van de volwassenen. Meerdere malen, inderdaad, was ik bedroefd omdat in mijn afwezigheid iemand stierf, een niet onderrichte volwassene of een niet gedoopt kind. (p. 235)

... Meer dan waarschijnlijk, inderdaad, had ik kunnen vluchten, zo ik dat gewild had; ofwel naar de Europeanen, ofwel naar andere barbaren uit de buurt. Maar ik heb besloten op dit kruis, waarop de Heer mij heeft vastgemaakt samen met Hem, te leven en te sterven met de hulp van zijn genade. Inderdaad, mocht ik weggaan, wie zou dan de Franse gevangenen kunnen troosten en wie zou de absolutie kunnen geven aan hen die hun zonden belijden? Wie zou de gedoopte Huronen gevangenen op hun plichten kunnen wijzen, de nieuwe gevangenen die hier regelmatig worden aangevoerd kunnen onderrichten, de stervenden kunnen dopen en hen ondersteunen als ze gemarteld worden? Wie zou de kinderen kunnen doen herboren worden in het gewijd water, wie zou er voorzien in het heil van de volwassenen die sterven en wie zou onderrichten diegenen die gezond zijn?

En, waarlijk, ik meen dat het niet zonder een bijzondere voorzienigheid van de goddelijke Goedheid is dat, terwijl enerzijds mensen die de echte katholieke godsdienst niet kennen, en anderzijds een vreselijke oorlog met de barbaren, en dus met de Fransen, het voor deze streken onmogelijk maken om tot het geloof te komen, het is niet zonder een bijzondere voorzienigheid dat ik in de handen ben gevallen van deze barbaren. Zonder het te willen en ondanks henzelf hebben zij mij in leven gehouden tot op vandaag. Het is God die dit gewild heeft opdat doorheen mij, hoewel ik daartoe onwaardig ben, al diegenen die voorbestemd zijn tot het eeuwige leven, het onderricht, het geloof en het doopstel zouden ontvangen. (p 237)

[Terug naar inhoudstafel](#)

ISAAC JOGUES SJ
GEVANGENE VAN DE IROKEZEN, EEN DROOM
1642

Jogues is nog de steeds de gevangene van de Irokezen. Op een nacht heeft hij een bijzondere droom. In volgende tekst beschrijft Jogues, eenmaal terug in Frankrijk, deze droom. Eerst verhaalt hij hem op gedetailleerde wijze. Aansluitend geeft hij de interpretatie. Centraal in deze droom staan het beeld van het Lam, het hemelse Jeruzalem en Christus, Rechter en Hoofd. Het wordt Jogues duidelijk dat hij niet zozeer gevangen is in een dorpje van de Irokezen. Maar wel dat hij de gast is van het hemelse Jeruzalem. En ook dat het niet de indianen zijn die hem martelen, dan wel de Rechter van de Apocalyps zelf die hem uiteindelijk vervult van de hoogste vreugde.

Na de dood van mijn zeer geliefde medebroeder René Goupil, zaliger gedachtenis, terwijl men me elke dag probeerde te doden en mijn ziel vervuld was van angsten, overkwam me gedurende mijn slaap wat ik nu ga vertellen.

Ik had ons dorpje verlaten om, naar mijn gewoonte, vrijer mijn nood te kunnen uitspreken bij U, mijn God, *om U mijn gebed aan te bieden en om, in uw aanwezigheid mijn angsten en mijn klachten de vrije loop te geven.*¹⁶ Toen ik terugkwam was alles anders: de grote palen die ons dorpje omringen leken me veranderd in torens, in straten en hoge muren die wondermooi waren; op zo'n manier evenwel dat ik niets zag dat nieuw gebouwd leek, maar wel een stad die heel eerbiedwaardig was door haar ouderdom. Ik twijfelde of het wel ons dorp was. Maar ik zag enkele Irokezen die ik heel goed kende naar buiten komen en dit leek me te bevestigen dat het inderdaad ons dorpje was. Vol verwondering nader ik deze stad.

Eenmaal de eerste poort voorbij zie ik de twee letters L. N. gegraveerd in de rechter pilaar van de tweede poort, en vervolgens een klein geslacht lam. Ik was verwonderd omdat ik niet kon begrijpen hoe barbaren die ons schrift niet kennen onze letters hadden kunnen graveren. En terwijl ik zocht naar een mogelijke verklaring zag ik daarboven, geschreven op een rol, deze drie woorden: *Laudent nomen eius.*¹⁷ En, op hetzelfde moment, ontving ik diep in mijn ziel een groot licht dat me deed zien dat diegenen de naam van het Lam loven die, in hun verdrukkingen en hun beproevingen, zich inspanden om de zachtheid na te volgen van Hem die *zoals een lam niets heeft gezegd*¹⁸ aan hen die, nadat ze Hem beroofd hebben van zijn vacht, Hem naar zijn dood leiden.

Dit schouwspel had me moed gegeven en ik ging de tweede poort door, gemaakt uit grote stenen, alle vierkantig. Ze vormden een grote overdekte gaanderij of een ingang voorzien van een prachtig gewelf. Toen ik verderging merkte ik, ongeveer in het midden van de gaanderij, een wachthuis op vol wapens en toebehoren, maar zonder soldaten. Ik boog eerbiedig voor hen, me herinnerend dat zij dit respect verdienden. Terwijl ik hen groette riep een schildwacht die opgesteld was vlak waar ik voorbij kwam: "Halt". Maar, of het nu was omdat mijn gelaat gekeerd was naar een andere kant of omdat de schoonheid van de dingen die ik zag mijn geest danig had ingepalmd, ik zag of hoorde niets. Voor de tweede maal roept deze schildwacht nog luider: "halt". Ik stop meteen. "Hoezo?", zegt me die soldaat. Is het zo dat je gehoorzaamt aan de stem van diegene die op wacht staat voor het Koninklijk Paleis? Moest ik dan tweemaal roepen "halt"? Vooruit, verschijn voor onze Rechter en voor onze Kapitein (ik hoorde de beide woorden van rechter en kapitein). Ga binnen door die poort, zei hij me, om de straf te ontvangen voor uw roekeloosheid." Ik verzeker u, mijn beste vriend, antwoordde ik hem, dat ik niets gezien of gehoord had."

Hij sleept me mee, zonder acht te slaan op mijn excuses. De poort van het paleis waarvoor hij op wacht stond, bevond zich net onder het wachthuis waar ik zonet over sprak. Deze plaats leek me eerst als die vergulde kamers waarin men in Europa recht spreekt, of als die mooie plaatsen die men nog ziet in sommige oude abdijen waar destijds de kloosterlingen hun kapittel hielden. In die zaal of in dat prachtige paleis zag ik een uiterst eerbiedwaardige ouderling, die geleek op de hoogbejaarde man¹⁹. Hij was bedekt met een groot scharlakenrood kleed dat uiterst mooi was. Hij zat niet op zijn troon, maar hij wandelde

¹⁶ Ps 141, 3

¹⁷ Ps 149, 3: Alles love Zijn naam. In het manuscript staan deze woorden geschreven als op een rol en eronder is een lammetje getekend.

¹⁸ Jes. 53, 7

¹⁹ Dan. 7, 9

rustig rond, rechtsprekend voor zijn volk waarvan hij afgescheiden was door de spijlen van rijke balustrades. Aan de deur van dit paleis zag ik een grote groep personen van alle mogelijke afkomst.

Nadat de soldaat die mij begeleid had gesproken had, nam de rechter, zonder mij gehoord te hebben, een stok of een roede uit een bundel die geleek op diegene die de Romeinse consuls destijds droegen. Met die stok sloeg hij me hard en lang op de schouders, de hals en op het hoofd; en al was het maar een hand die me sloeg, ik voelde de pijn net zozeer als toen ik het eerste gehucht van de Irokezen binnenkwam en de hele jeugd van de streek, gewapend met stokken, ons behandelde met een ongeziene wreedheid. Terwijl ik geslagen werd kwam er geen klacht over mijn lippen of kreunde ik ook maar één maal. Met veel pijn onderging ik wat mij werd aangedaan en ik vond geduld in het beschouwen van mijn kleinheid. Eindelijk, alsof de rechter mijn geduld had bewonderd, stopt hij met slaan, werpt hij zich in mijn armen, omhelst hij mij en, al mijn zorgen wegnemend, vervult hij mij van een vertroosting die even goddelijk als onverklaarbaar is. Overvol van die hemelse vreugde, kuste ik de hand die mij had geslagen en, terwijl het net was alsof ik in een extase viel, riep ik uit: "*Virga tua, Domine, mi rex, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Uw stok, o mijn Heer, en uw roede hebben mij getroost²⁰." Waarna hij me uitgeleide doet en mij achterlaat op de drempel van de poort.

Toen ik terug tot mezelf kwam, begon ik te mediteren over wat ik gezien had. Ik kon er niet over twifelen dat God in mij grote dingen had verricht. Niet alleen om reden van de wonderlijke en volmaakte samenhang van de dingen die ik zag en waarvan ik voordien nooit in mijn geest enige voorstelling had gehad. Maar vooral om reden van de vurige liefde die gloeide in het diepste van mijn hart wanneer mijn rechter mij had omhelsd en deze woorden waren opgesprongen: *Virga tua*, enz. Deze herinnering op zich volstond om, meerdere maanden later, zeer zoete tranen te doen opwellen.

Het kwam me dus voor dat die stad, op bijzondere wijze geplaatst daar waar ons dorp zich bevindt, de verblijfplaats was van de zaligen, waar ik het niet verdiende om binnen te gaan maar waar ik op een dag zou binnengaan indien ik geduldig en getrouw zou volharden tot aan het einde. En ik hoopte dat dit dorpje, waar ik zoveel had geleden en waar ik nog steeds leed, zich voor mij zou omvormen in die heilige stad.

In die stad, waarvan ik aannam dat ze ons dorp was, of die op zijn minst exact op de plaats of een beetje vóór ons dorp gelegen was, zag ik geen enkele barbaar. Toen ik door de poort stapte zag ik er weliswaar enkele die naar buiten gingen, maar geen een binnen. Want *niets onreins zal er binnenkomen*²¹, *weg met de honden, weg met de zedenlozen*²². Ik moest denken dat dat wachthuis (waar ik niemand had gezien) aan de engelen toebehoorde die waakten over deze plaats die meer hemels dan aards was.

Ten slotte, dat gerecht en dat oordeel waaraan ik werd overgeleverd en waar ik slagen kreeg, ik meende dat het het goddelijk oordeel was waarin diegenen gezuiverd worden die toegelaten moeten worden in die heilige stad, of waardoor de stenen, waaruit zij gebouwd

²⁰ Ps 23, 4

²¹ Ap. 21, 27

²² Ap. 22, 15

is, hun plaats krijgen nadat zij zijn *bijgeknipt door de schaar die redt en herhaaldelijk geslagen door de hamer die polijst*.²³

Aan het einde werd ik teruggeleid naar de drempel en daar werd ik achtergelaten en ik ging niet binnen in die heilige stad. Maar ik heb de ogen opgeslagen om op zijn minst te zien wat ik niet binnenging en ik heb gezien dat haar wegen geleken op die van de stad die Sint Jan beschrijft in de Apocalyps; zuivere wegen, heldere wegen, wegen die de heiligheid zelf uitademen.

De slagen die ik kreeg op de rug interpreteerde ik als al die uitwendige kwellingen die ik had ondergaan bij de barbaren; die op de hals als het misprijzen, de pesterijen en de verwijten alsook het juk van die slavernij; die op het hoofd als de bijlen of de vlammen, de dood zelf. Maar het verwonderde me dat, nadat ik onthaald was geworden op de slagen van de rechter, ik niet was binnengelaten en ik zei tot mezelf: “Zou het kunnen dat, te midden van zo’n wreedheid van die barbaren die me elke dag opnieuw proberen te doden, ik leef en niet sterf?” Ik was niet binnengelaten maar weggestuurd, en ik dacht dat ik zeker niet zo snel zou sterven. De slagen die ik op het hoofd had gekregen interpreteerde ik ook als de diepste folteringen en pijnen van de ziel.

Dit bevestigde mij nog sterker in wat ik reeds geloofde omdat ik het vaak in mijn slaap had gezien: ik volgde diegene die mij voorging, maar niet met gelijke pas. Welnu, ik meende dat het mijn heel dierbare metgezel²⁴ was die de eeuwige gelukzaligheid van de heiligen reeds had verwelkomd. En, terwijl ik hem volg van op afstand langsheen de bochten en de omwegen van de weg, beklaag ik me erover dat hij uit mijn gezichtsveld verdwijnt. Het kwam ook voor dat terwijl ik hem volgde, ik aangetrokken werd door de schoonheid van de tempels die ik onderweg tegenkwam en dat ik naar binnen ging om te bidden. En als ik daar lange tijd bleef, weerhouden door de schoonheid zelf of bekoord door de zachtheid van de gezangen, was ik achteraf ongelukkig omdat ik hem weer eens uit het oog verloren was. (pp 189-193)

[Terug naar inhoudstafel](#)

HET VERHAAL VAN DE ONTSNAPPING VAN ISAAC JOGUES SJ

BRIEF AAN PATER JÉRÔME LALLEMANT SJ

30 AUGUSTUS 1643

Isaac Jogues sj had voor zichzelf de keuze gemaakt om niet te vluchten en om, niettegenstaande alles, bij de Irokezen te blijven. Op een dag vertrekt hij met hen op een van hun lange tochten om te vissen en handel te drijven. Ze houden halt bij een nederzetting van de Nederlanders. Daar hoort hij van bekeerde Huronen maar ook van de Nederlanders

²³ Hymne uit de vespers, dienst van de wijding van een kerk.

²⁴ Jogues verwijst hier naar **René**. Deze lekenjezuïet, die samen met Jogues gevangen werd gehouden door de Irokezen, werd op 29 september 1642, voor de ogen van Jogues, met een bijl het hoofd ingeslagen, toen beiden naar het dorp terugkwamen na een wandeling. De reden, zo vernam Jogues achteraf, was dat hij een kleuter een kruisje had gegeven op het hoofd.

zelf dat de Irokezen van plan zijn om hem, bij de terugkomst in het dorp, te doden. De kapitein van de Nederlanders biedt hem een vluchtmogelijkheid aan naar Europa. Tot zijn grote verbazing gaat Jogues hier niet meteen op in. Hij vraagt de nacht om te kunnen onderscheiden. Hij wil zeker zijn te handelen volgens Gods wil en niet volgens een overhaaste menselijke ingeving.

... De kapitein van de woonplaats van de Nederlanders waar we waren was goed op de hoogte van de slechte bedoelingen van deze barbaren ... en hij bood me de kans om te vluchten. "Zie daar, zei hij me, een schip dat voor anker ligt. Over enkele dagen vertrekt het; ga er heimelijk op; het vertrekt eerst naar Virginia en van daar zal het u naar Bordeaux brengen of naar La Rochelle."

Na hem heel respectvol bedankt te hebben voor zijn voorkomendheid, zei ik hem dat Irokezen wel zouden vermoeden dat zij mijn vlucht hadden vergemakkelijkt en dat zij hen schade zouden kunnen berokkenen. "Neen, neen, antwoordt hij, vrees niet, de gelegenheid is al te mooi, scheep in, u zult nooit meer zo'n geschikte kans om te vluchten aangeboden krijgen." Mijn hart was geheel onthutst bij deze woorden, en ik verkeerde in twijfel of het niet eerder tot meerdere eer van onze Heer strekte dat ik me zou blootstellen aan het gevaar van het vuur en aan de razernij van deze barbaren bij het werken aan het heil van de een of de andere ziel. Ik zei hem dus: "Mijnheer, de zaak lijkt me dermate belangrijk dat ik u niet meteen een antwoord kan geven. Geef me aub de nacht om er over na te denken. Ik zal ze aan onze Heer aanbevelen, ik zal de argumenten voor en tegen onderzoeken, en morgen vroeg zal ik u mijn definitieve besluit meedelen.

Met verwondering ging hij in op mijn verzoek en ik bracht de nacht al biddend door. Ik smeekte de Heer dat Hij me geen besluit zou laten trekken uit eigen kracht, dat Hij me licht zou schenken om zijn zeer heilige wil te kennen, dat ik die in alles en overal wilde volgen, tot een mogelijke, langzame vuurdood toe. De redenen die me konden weerhouden in het land waren de achting voor de Fransen en voor de wilden: ik voelde liefde voor hen en een groot verlangen om hen bij te staan; in die mate dat ik besloten had om de rest van mijn dagen door te brengen in deze gevangenschap, voor hun heil. Maar het werd me duidelijk dat de situatie totaal veranderd was.

...

Nadat ik, in tegenwoordigheid van God, met al de inwendige vrijheid waartoe ik in staat was, de redenen had afgewogen om te blijven bij de barbaren dan wel om hen te verlaten, kwam ik tot de overtuiging dat het Onze Heer aangenamer zou zijn dat ik de gelegenheid te baat nam om te vluchten. (pp 242-244)

[Terug naar inhoudstafel](#)

Laatste brief van Isaac Jogues sj. Hij zal op 18 oktober 1646 doodgemarteld worden.

LAATSTE VERTREK
BRIEF AAN EEN JEZUÏET
SEPTEMBER 1646

Helaas, mijn allerbeste pater, wanneer zal ik beginnen dienen en beminnen Diegene die nooit begonnen is ons te beminnen; en wanneer zal ik beginnen me helemaal te geven aan Diegene die zich zonder enige terughoudendheid aan mij gegeven heeft? Hoewel ik echt een ellendeling ben en ik de genades die onze Heer mij in dit land heeft gegeven slecht heb gebruikt, verlies ik de moed niet. Immers hij zorgt ervoor dat ik beter word door me steeds opnieuw nieuwe kansen te bieden om te sterven aan mezelf en me op onafscheidelijke wijze met Hem te verenigen.

... (p. 270)

[Terug naar inhoudstafel](#)

6. Namen en data

Op 19 oktober gedenkt de Kerk [acht Canadese martelaren](#) van de Sociëteit van Jezus. Ze hadden zich gewijd aan de evangelisering van de Huronen Indianen.

Vijf onder hen, allen priesters, stierven een gruwelijke marteldood op het grondgebied van het huidige Canada: **Jean de Brébeuf sj** (16 maart 1649), **Antoine Daniel** (4 juli 1648), **Gabriel Lallemant sj** (17 maart 1649), **Charles Garnier** (7 december 1649) en **Noël Chabanel** (8 december 1649).

Drie anderen, een priester, **Isaac Jogues sj** (18 oktober 1646) en twee geassocieerde leden van de Orde, zogenaamde "donnés", **René Goupil** (29 september 1642) en **Jean de La Lande** (19 oktober 1646) werden ter dood gebracht op een plaats die zich thans bevindt in de Verenigde Staten van Amerika.

Allen werden zij heilig verklaard door Paus Pius XI in 1930.

Zo goed als allen waren ze in contact geweest met pater Louis Lallemant sj, grote spiritueel uit het begin van de 17de eeuw: ze hadden hem gehad als novicenmeester, als instructor van het derde proefjaar, als geestelijk begeleider, als studieprefect of als rector.

[Terug naar inhoudstafel](#)